

Hagestadsprojektets bearbetningsstrategi

Prioritering av teman för publicering

Att slutföra bearbetningen av alla slags data och material från ett större projekt till publicering är en tidsödande och svår procedur. I arkeologins historia har vi många gånger sett hur välkända undersökningar först efter lång tid blivit tillgängliga för fackfolk och ibland även populariserade för en större läsekrets. Som många av oss vet, finns det också exempel på att viktiga fältarbeten av olika skäl aldrig resulterat i annat än någon kortfattad preliminär redogörelse och ett omtalande i översiktsarbeten med kommentaren, att man ännu väntar på publikationen. Dessa sista fall tjänar som varningar för oss, som är ansvariga för de stora, långvariga projekten. Så får det naturligtvis inte gå till, för då är vi dubbelt skyldiga: vi har grävt upp saker ur jorden — och vi har underlåtit att tala om vad vi funnit och kommit fram till.

Mitt projekt tillhör den långa och tidsödande sorten: Hagestadsundersökningen, som är förankrad i den sydostskånska kustbygden och som påbörjades på 60-talet för att söka följa många generationers bosättning, avslöja bebyggelsemönster, val av marktyper, utnyttjande av resurser, intensitet i bosättningen, kontakter åt olika håll m.m. under hela forntiden fram i medeltiden. Projektet startades i en skånsk åker av mig själv jämte ett par tekniska medarbetare i arkeologi samt en kulturgeograf, utan några ekonomiska resurser att tala om, men vi var så entusiastiska och blåögda, att det ganska snabbt lyckades att få ihop ett arbetslag. Då hade man dock kommit så långt, att vi hoppades det bästa men var beredda inte på det värsta men inställda på att den intensiva odlingen starkt reducerat möjligheterna att få stora material och välbevarade anläggningar.

I detta sammanhang kan jag naturligtvis inte redogöra för undersökningen i detalj, dess bakgrund, teorier eller modellbyggen. För många är detta ju också relativt välbekant genom föreläsningar, uppsatser och böcker. I stället skall jag säga något om bearbetningen. Men då får jag genast påpeka, att det för Hagestadsprojektets del aldrig varit fråga om att först göra en fältundersökning, sedan fara hem och tvätta kulturlagret av händerna och sätta sig vid skrivbordet. Tvärtom har bearbetning och fältarbete hela tiden varit förenade i ett i stort sett lyckligt äktenskap med fältarbeten fram till en viss nivå, sedan genomgång och prövning, därefter ofta nya fältarbeten etc., således en långsamt fortskridande forskningsprocess för varje tema inom projektet. Men som jag nämnde trodde jag för min del, att materialet genom uppodlingen kunde bli av så sparsam omfattning, att undersökningen skulle kunna avslutas inom ett fåtal år. Men så blev det inte. Givetvis är man alltid medveten om att man borde göra mer av både fältarbeten och bearbetning, innan man publicerar resultaten, men jag har ändå ansett det viktigt att genom publikationer av olika omfattning och karaktär fortlöpande informera om arbetet och var jag står för tillfället, dock utan att lova att vara denna position trogen. Alla forskningsresultat måste ju prövas, godkännas eller förkastas eller i varje fall justeras på något sätt.

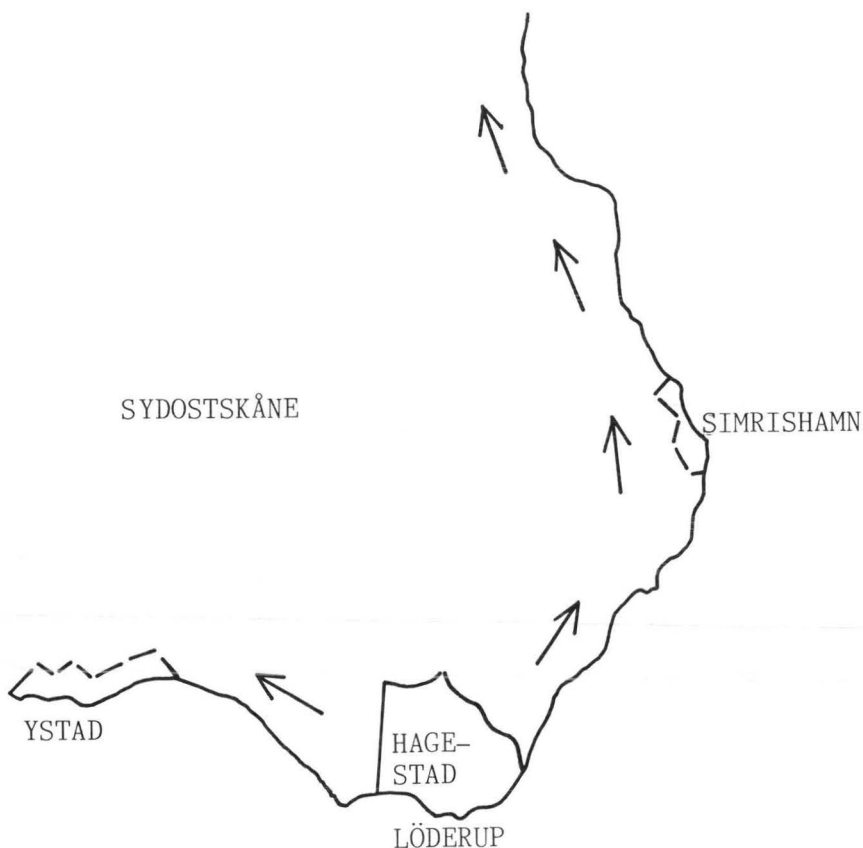

Fig. 1. Projektets basområde, Hagestad, samt markering med pilar av den sydostskånska kustbygden, som utgör kontrollområde.

Hagestadsprojektet hämtar sitt material och vissa uppslag dels från själva Hagestads by öster om Ystad — ett i fråga om marktyper omväxlande område på 30 kvkm —, dels från den omgivande bygden från Ystad upp till ett stycke norr om Simrishamn på Skånes ostkust (fig. 1). I många sammanhang har jag redogjort för bakgrunden till denna uppdelning i undersökningsområden, som jag velat ha för att kontrollera resultat, se eventuell variation — som man kan pröva olika förklaringsmodeller på — och i viss utsträckning för att komplettera brister i bevaringsförhållandena i basområdet. Trots dessa testområden är det naturligt nog mycket som saknas, eftersom vi ju arbetar i ett intensivt uppodlat område, men vi intar ändå en positiv och optimistisk attityd och förväntar oss att efterhand kunna fylla ut luckorna så långt det går med arkeologins möjligheter och våra utsträckta händer till kollegor i andra områden och andra fack.

Det har efterhand blivit ganska stora material i detta projekt, som berör en så lång tid. Vi har av flera olika skäl inte kunnat arbeta snabbt undan, vilket åtminstone jag känner som en belastning och en andlig plåga, då jag gärna velat se projektet avslutat. Men jag har hindrats av verklighetens hårda villkor, och det gäller inte bara mig. Alla har i stort sett fått göra arbetet i små etapper och tyvärr ytterst sällan som en accepterad och avlönad heltidssysselsättning, så som numera kan ske med vissa gynnade un-

dersökningar. Trots detta har jag ganska gott samvete, eftersom jag försökt föra bearbetningen fram till publikationer och ständigt hetsat medarbetarna att göra detsamma och i varje fall lämna ifrån sig manuskript och förteckningar. I brist på forskningsanslag har vi icke sällan måst utnyttja tillfällena till räddningsgrävningar, som blivit aktuella med oregelbundna intervaller.

Med tiden har det visat sig nödvändigt med en viss bearbetningsstrategi, då det varit omöjligt att få med allt i en enda publikation, om än i flera delar. Då har vi i stället valt att successivt ta upp materialgrupper och problem till behandling och publicera resultaten i större eller mindre skrifter samt med vissa mellanrum återkomma till helheten, d.v.s. bebyggelseförloppet och vad därtill hör av analyser i denna typ av landskap. Vi är långt ifrån färdiga, men den som vill kan ändå alltid tränga in i projektets verksamhet och få en uppfattning om var vi står. Det finns också en liten sammanfattning om projektet i Meddelanden från Lunds universitets historiska museum (Strömberg 1980, 147 ff), där en väsentlig del av de då publicerade skrifterna omnämnes i notförteckningen.

På ett förenklat sätt kan man dela in bearbetningen i olika kategorier:

- A. *Delbearbetning från arkeologisk sida*
- B. *Delbearbetning från projektets andra medarbetare.* Detta berör följande ämnesområden:
 - kulturgeografi
 - geologi
 - osteologi-antropologi
 - keramikteknologi
 - botanik
 - historia
 - ortnamnsforskning m.m. (järnundersökningar, fosfat, C 14, div. kemiska analyser osv)
- C. *Bearbetning över flera perioder.* Detta har ägt rum i Hagestad, Löderup, Ingelstorp, Valleberga och Gislöv. Till denna grupp hör även översikter, projektbeskrivningar och resuméer av resultat.
- D. *Syntes med resultaten gällande den sydostskånska kustbygden med Hagestad som centrum.* Men syftet med arbetet har aldrig varit inskränkt regionalt, att enbart skriva bygdehistoria. Tanken bakom projektet har i stället varit att få fram olika bosättningsstrukturer, som skulle kunna visa sig vara giltiga inom ett betydligt större område, som dock bör ha i väsentliga avseenden besläktade förutsättningar.

För vissa områden har bearbetningen hunnit långt. Detta gäller såväl kategori A som B-C. Mest kända är väl studierna kring *megalitgravarna*. Redan från början var det min tanke, att monumenten skulle ses i relation till boplatserna, och vi satte därför igång med uppgiften att söka lokalisera boplatserna och undersöka dem. En del av detta material är genomgången och publicerat, men det återstår ännu viss bearbetning av problemen kring boplatserna. Däremot har ju själva gravundersökningarna publicerats. Den största arbetsinsatsen har ägnats de fyra anläggningarna i Hagestad (Strömberg 1971a jämte en rad uppsatser). Keramiken har behandlats ur teknologisk synvinkel av Hulthén (1977). Dösen Trollasten i St. Köpinge har också ägnats stor uppmärksamhet (Strömberg 1968) liksom gånggriften vid Tågarp nära Simrishamn (Strömberg 1971b) och megalitgraven i Ingelstorp (Strömberg 1973). Flera andra megalitgravar har berörts i uppsatsform resp. ännu opublicerade manuskript.

I bearbetningsstrategin har också ingått genomgång och publicering av *gravfält* samt *bosättningskontinuitet* genom flera perioder. Detta har främst syftat till att få en in-

blick i kontrollområdenas gravskick och materialanvändning samt den kvalitativa nivån och så långt möjligt koppla gravplatserna till boplatser. I vissa fall har delbearbetningarna enbart gällt en viss bosättningsföljd. Här är att nämna arbetena i Löderup (Strömberg 1975a, b), Ingelstorp (Strömberg 1977 och 1982), Valleberga (Strömberg 1971c, 192 ff, 1975b, 1975c, 101 ff, 1978a, 68 ff), Ystad (Strömberg 1978b) och Gislöv (Strömberg 1985). Härtill kommer ett flertal uppsatser, som ej kan förtecknas i detta sammanhang.

Järnåldersproblem har tagits upp i flera av de nämnda arbetena men även i andra (t.ex. Strömberg 1971c, 1975a, 1976, 1977, 1978b, 1982 och 1985). Det har då gällt såväl föremålsgrupper som frågor rörande bosättningen.

Allt som allt har det från arkeologisk sida utkommit 4 monografier i *Acta Archaeologica Lundensia*, 7 böcker med viss populärvetenskaplig prägel samt ett större antal uppsatser.

För bearbetningen var megalitgravarna en lämplig start därför att det fanns äldre undersökningar, som visade sig behöva justeras och kompletteras med modernare metodik. Kontrollområdenas material och problematik har tagits upp för att man skulle få en brygga över till Hagestad.

En del är alltså gjort, även om både medarbetarna och jag har för avsikt att återvända till det publicerade materialet för att diskutera det på nytt ur andra aspekter och ibland utöka det med nytillkomna fynd. Men en strategi är ju också inriktad på en framtid, som man hoppas skall innebära möjligheter att fortsätta med andra delar av projektet. Det är då från arkeologisk sida två fält, som står i tur, nämligen

1) *den mesolitiska bosättningen i Sydostskåne*, som jag har ett särskilt intresse för bl.a. för att den tidigare varit så obetydligt känd. Bearbetningen skall i första hand resultera i en uppsats i *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* 1985—1986. Delar av det mesolitiska materialet är omtalade i flera skrifter (bl.a. Strömberg 1976 och 1985), men det rör sig här om ett arbetsfält, där det finns utrymme för olika angreppssätt.

2) *bebyggelsen under senneolitikum och tidig bronsålder i Hagestad*. En publikation kring detta tema har förberetts under flera år. Mycket är färdigställt, men det har hittills inte funnits tid att avsluta arbetet. Detta skall förhoppningsvis ske under 1986—87.

Bland andra arbetsfält, där det finns goda utgångspunkter för studierna, kan nämnas mellan-neolitikum med rikhaltiga och mångfacetterade material, som talar för olika traditioner, samt yngre bronsålder-äldre järnålder. Till slut kan hänvisas till problematiken vikingatid-tidig medeltid, som jag varit inne på i skilda sammanhang men som verkligen kräver såväl redovisning av material som grundligt övervägande. Här hoppas jag få hjälp av annan medarbetare, som kan ta sig an åtminstone delar av stoffet.

Till sist vill jag också beröra medarbetarnas uppgifter och resultat. Detta måste ske ytterst kortfattat, vilket givetvis inte ger full rättvisa åt deras arbetsinsatser, som i vissa fall varit mycket betydande.

Kulturgeografi. I inledningsskedet arbetade Hilbert Andersson med det gamla kartmaterialet från Hagestadsprojektet. Icke minst på grund av att Hagestads by är så stor och ägofördelningen ytterst komplicerad att följa i ett längre tidsperspektiv var arbetsuppgiften svår att fullgöra vid sidan av en heltidstjänst som lärare. Andersson lade en god grund, men han hann före sin död ej att publicera mer än en i och för sig viktig uppsats. Arbetet övertogs sedan av David Hannerberg, som beklagligtvis inte heller helt kunde avsluta sin uppgift. De många färdiga delarna av hans manus är nu publicerade (Hannerberg 1984).

Geologi. Bland de första medarbetarna i projektet var geologen Gösta Persson, som redan 1968 skrev en översikt över Hagestads geologiska utveckling. Det föreligger i manus, som utnyttjats av flera i och utanför projektet. Geologiska artiklar om Hagestad har författats av Jan Mikaelsson och Agne Nilsson (stenciler).

Osteologi. Mycket stora och i många fall välbevarade benmaterial har framtagits i Hagestadsprojektets olika arbetsområden. En del är publicerat av Johannes Lepiksaar (bl.a. Lepiksaar 1971). Det föreligger nu också stora, detaljerade förteckningar, som ännu inte är publicerade i sin helhet men som utnyttjats i skilda sammanhang. Ove Persson har bidragit med ett kapitel i Strömberg 1982 samt med uppgifter för flera andra skrifter.

Keramikteknologi. Delar av det stora keramiska materialet har undersökts ur teknologisk synpunkt av Birgitta Hulthén, främst i hennes doktorsavhandling 1977 men även i andra sammanhang. Därjämte har Siv Olsson gjort vissa undersökningar (1982).

Botanik. Kornavtryck och växtavtryck av olika slag har studerats av Hakon Hjelmqvist, som redovisat sina resultat i olika artiklar (bl.a. 1968 och 1979).

Historia. Först under senare tid har ämnet historia kommit med i projektorganisationen genom Sten Skansjö, som studerat källorna och skrivit en kort sammanställning av dessa. På detta område kan man förvänta sig fortsatta arbetsinsatser.

Ortnamnsvforskning. På de gamla kartorna och i andra sammanhang finns ett synnerligen rikt ortnamnsmaterial, som insamlats och studerats av Hugo Areskoug. Han har skrivit artiklar i Sydsvenska Ortnamnssällskapets Årsskrift samt överlämnat en stor analyserande katalog i manuskriptform.

L i t t e r a t u r

- Hannerberg, D., 1984. Gårdar, bol och vångar i Hagestad. Odling och organiation under 2000 år. *Meddelanden Serie B 60. Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet.* Stockholm.
- Hjelmqvist, H., 1968. Getreideabdrücke in der neolithischen Keramik des Dolmens Trollasten. Se Strömberg 1968.
- Hjelmqvist, H., 1979. Beiträge zur Kenntnis der prähistorischen Nutzpflanzen in Schweden. *Opera Botanica 47.* Lund.
- Hulthén, B., 1977. *On ceramic technology during the scanian neolithic and bronze age.* Theses and papers in North-European Archaeology 6. Stockholm (tryckort Helsingborg).
- Lepiksaar, J., 1971. Das Skelettmaterial von Carlshögen und Ramshög. Se Strömberg 1971a.
- Olsson, S., 1982. Technologische Untersuchung von Keramik aus Ingelstorp. Se Strömberg 1982.
- Persson, O., 1982. Das Knochenmaterial aus Gräbern in Ingelstorp. Se Strömberg 1982.
- Strömberg, M., 1968. Der Dolmen Trollasten in St. Köpinge, Schonen. *Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, N° 7.*
- Strömberg, M., 1971a. Die Megalithgräber von Hagestad. *Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, N° 9.*
- Strömberg, M., 1971b. Gånggriften i Tågarp, Ö. Tommarp. *Föreningen för Fornminnes- och Hembygdsvård i Sydöstra Skåne Småskrifter 11.*
- Strömberg, M., 1971c. Grubenhäuser in Valleberga. Untersuchungen 1965—1970. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum 1969—1970.*
- Strömberg, M., 1975a. Studien zu einem Gräberfeld in Löderup. *Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, N° 10.*
- Strömberg, M., 1975b. *Bronsålder på Österlen.* Kulturnämnden i Ystad. Lund.
- Strömberg, M., 1975c. Untersuchungen zur Bronzezeit in Südostschonen. Probleme um die Besiedlung. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum 1973—1974.*
- Strömberg, M., 1976. Fortid i Sydostskåne. *Föreningen för Fornminnes- och Hembygdsvård i Sydöstra Skåne Småskrifter 14a.*
- Strömberg, M., 1977. *Bondesamhällen under Ingelstorps forntid.* Kulturnämnden i Ystad. Lund.

- Strömberg, M., 1978a. Three neolithic sites. A local seriation? *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* 1977—1978.
- Strömberg, M., 1978b. *En kustby i Ystad — före stadens tillkomst*. Kulturnämnden i Ystad (även tryckt som tidskriftsuppsats i *Ystadiana* XXIII). Ystad.
- Strömberg, M., 1980. The Hagestad investigation. A project analysis. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* 1979—1980.
- Strömberg, M., 1981. Järn i österlenska forntidsfynd. *Föreningen för Fornminnes- och Hembygdsvård i Sydöstra Skåne Småskrifter* 22.
- Strömberg, M., 1982. Ingelstorp. Zur Siedlungsentwicklung eines südschwedischen Dorfes. *Acta Archaeologica Lundensia, Series in 4°, N° 14*.
- Strömberg, M., 1985. *Jägare flintsmed bonde järnsmed i Gislöv*. Utg. av Gislöfs Smidesmuseum. Simrishamn.